

ΚΕΦ. Γ΄.

ΕΠΙΣΤΗΜΑΙ.

§. Α΄.

Φιλοσοφία.

Περίληψις.

Οδὸς τῶν ἐπιστημῶν — ἀντικείμενα τῶν πρώτων φιλοσόφων — Ἰωνικὴ καὶ Ἰταλικὴ αἵρεσις — Ο΄ Πυθαγόρας διορθωτὴς τῶν ἡθῶν — κόποι τε ἐν Ἰταλίᾳ — πῶς ἐδίδασκε τὰς μαθητάς τε; — δόγματα αὐτῆ περὶ τὸ θεῖον — Μετεμψύχωσις — Τινὲς αὐτῆ μαθηταὶ νομοθέται — Θαλῆς καὶ Ἀναξαγόρας — Σωκράτης — Πλάτων — Ἀριστοτέλης — Ἀρκεσίλαος καὶ Καρνεάδης — Ἀντιθένης, ἀρχηγὸς τῶν Κυνικῶν — Διογένης, ὁ μαθητὴς τε — Κράτης καὶ Ἰππασχία — Ζήνων καὶ οἱ Στωϊκοί — κρίσις περὶ τοῦ Σταϊκισμοῦ — Δημόκριτος — Ἐπίκουρος καὶ οἱ αὐτῆ μαθηταί — Ἐλεατικὴ αἵρεσις καὶ Πυρρῶνισμός — Ἀδείσμος — Πρωταγόρας καὶ Διαγόρας — Ἀδείας κατηγορία κατὰ τῶν φιλοσόφων — Ἡ θεωρητικὴ φιλοσοφία τῶν Ἑλλήνων πρόξενος ἀπάτης καὶ ἐρίδων.

Ὅταν αἱ ψυχαὶ κινῶνται, ἡ δὲ φιλομάθεια, ἡ ἀμιλλα, ἡ καὶ ἄλλα αἰτία ὠθεῖσιν αὐτὰς εἰς μελέτην καὶ σπουδὴν, δὲν ἐμποροῦσιν ὅλαι νὰ τρέξουν τὸ ἴδιον σάδιον καὶ ὅταν αἱ ἐλευθέριοι τέχναι θέλγῃσι τῦτον, αἱ σπουδαῖαι ἐπιστῆμαι κηλῆσιν ἐκεῖνον. Ἡ ἔφεσις τῆ εἰδέναί καὶ ὁ ἔρωσ τῆς ἀληθείας διεγείρονται καὶ ἐν τῷ μέσῳ τῶν Μισθῶν. Εὐθὺς ὅταν ἀρχίσουν νὰ ἀναφαίνωνται αἱ ἡδοναὶ τῆ λογικῆ, ἀμβλύνονται αἱ τῆς ἀγχινοίας καὶ φαντασίας ὡς πρὸς ψυχὰς σοβαρὰς καὶ φιλοκόνας, αἱ ὁποῖαι

τιμῶσι τὸ ὠφέλιμον παρὰ τὸ ἡδύ, ἢ μάλλον εἰπεῖν ἀπαντῶσι τὸ ἡδύ εἰς τὸ ἀληθές. Ὁ ἄνθρωπος, ἡ κοινωνικὴ ζωὴ καὶ ἡ φύσις, ἀντίγυσιν εἰς αὐτὰς ἀπέραντον σάδιον τῆς σκέψεως καὶ συζητήσεως. Ὅθεν, ἐπειδὴ δὲν εὐρίσκουσιν ἄλλῃ ὕλην πρὸς εὐχαρίστησιν τῆς ὀρέξεώς των, καταγίνονται ὅλως διόλῃ εἰς τὴν φιλοσοφίαν.

Οἱ πρῶτοι φιλόσοφοι ἦσαν σοφοὶ ἐνασχολέμενοι μάλιστα εἰς τὴν σπευδὴν καὶ πράξιν τῶν καθηκόντων, καὶ μελετῶντες τὰ μέσα, δι' ὧν ἀφαλίζεται ἡ εὐδαιμονία τῶν πολιτειῶν καὶ ἐκάστη πολίτη ἐν μέρει. Πρὸς τῆτο ἀπέβλεπον αἱ βαθυτέραι θεωρίαι αὐτῶν, οἱ ὅποιοι ἠγνόουν τὰ μάταια σοφίσματα, τὰς περὶ λέξεων συζητήσεις, τὰς αἰρέσεις καὶ τὴν εἰς τινὰ συστήματα προσκείμεναι, ἀπὸ τὰ ὅποια ἐπήγασαν τόσαι ἀπάται καὶ ἀτοπία, ὅταν οἱ ἄνθρωποι μεταρσιέμενοι ἐφέροντο ὑπὲρ τὴν σφαῖραν τῆ αἰσθητῆ κόσμου, θέλοντες νὰ πλασουργῶν νοερὰς αἰτίας, καὶ ἔταν, καταφρονῶντες καὶ αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν, ἐζήτην μόνον νὰ ἐπικυρόνῃσι δοξασίας τινὰς καὶ εἰκασίας, καταβυθίζόμενοι εἰς ὑποθέσεις περὶ τῆς παραγωγῆς τῆ παντὸς, περὶ τῆ πρώτης καὶ ἀρχικῆς αἰτίας, περὶ τῆ ἀκρῆ ἀγαθῆ, κτ., ὥστε ἡ σοφία διελύετο εἰς τὴν σκιὰν τῶν ὀνείρων καὶ σοφισμάτων. Ὁ λόγος μιᾶς καλῆς γυναικὸς πρὸς τὸν Θαλῆν, τὸν ὅποιον βλέπασα ποτὲ πεσόντα κατὰ γῆς ἐν τῷ θεωρεῖν ἀτενῶς τὰ ἄστρα, εἶπε πῶς γνώσῃ τὰ ἑράνια, τὸ ὁ μὴδὲ τὰ ἐν ποσὶ καθορῶν; ἢμπόρει νὰ προσαρμωθῇ προσφύεσάτα καὶ εἰς τὰς περισσοτέρους τῶν ἀρχαίων φιλοσόφων.

Ἡ Ἑλληνικὴ φιλοσοφία διαιρεῖται διττῶς, εἰς τὴν Ἰωνικὴν καὶ Ἰταλικὴν αἵρεσιν, τῶν ὁποίων ἑκατέρω ὑποδιαιρεῖται εἰς πολλὰς ἄλλας αἰρέσεις. Θαλῆς, ὁ τῆ

Σόλωνος σύγχρονος, ἐχρημάτισεν ἀρχηγὸς τῆς πρώτης, ἢ Πυθαγόρας τῆς δευτέρας. Περὶ τῶν ἐξόχων φιλοσόφων ὁμιλῶ μᾶλλον ἱστορικῶς ἢ συντόμως, περιοριζόμενος εἰς ἐκεῖνα, τὸ ὅσαίον συμφέρει μάλιστα εἰς τὸν ἀνθρώπινον βίον.

Ἄξιον δὲ πρὸ πάντων νὰ γνωρίσωμεν τὸν Πυθαγόραν, ὅτι ἐνησχάλθη δρασιχώτερον εἰς τὴν τῶν ἡθῶν διακόσμησιν. Ὁ μέγας ἕτος ἀνὴρ, ὅσις ἐτίμητε τὴν Ἑλλάδα ἢ εὐηργέτησε τὴν Ἰταλίαν ἕχθι ἐπὶ τῷ Νεμῶ, καθὼς δοξάζουσι πολλοὶ, ἀλλ' ἐπὶ Ταρκύνιῳ τῷ Συπεέρβῳ, ἔτη σχεδὸν 540 πρὸ Χριστοῦ, νομίζεται κοινότερον γέννημα ἢ θρέμμα τῆς Σάμου. Ἀκέσας τὰς κρίσεις ἐνὸς φιλοσόφου διαλεγομένου περὶ ἀθανασίας ψυχῆς, παρεδόθη ἔκτοτε μὲ ἐνθεσιασμόν εἰς τὴν σπουδὴν τῆς φιλοσοφίας, ἢ ἀπεδήμησεν ἐπὶ μαθήσει εἰς Αἴγυπτον, Φοινίκην, Χαλδαίαν, ἴσως δὲ ἢ εἰς τὰς Ἰνδίας. Αὐτὸς, Γεωμέτρης ἢ Ἀστρονόμος, ἐθεώρει τὴν σοφίαν ὡς τὴν ἔξισχον τῶν ἐπιστημῶν, ἢ ἐνόμιζεν, ὅτι ἐγγενήθη διὰ τὰ κάμη εἰς αὐτὴν προσηλύτους.

Ὅταν ἐδίδαξε χρόνον τινὰ εἰς τὴν Ἑλλάδα, μετέβη εἰς ἐκεῖνο τὸ μέρος τῆς Ἰταλίας, ὅπερ ὠνομάθη μεγάλη Ἑλλάς διὰ τὰς ἐν αὐτῇ Ἑλληνικὰς ἀποικίας· διέτριβε δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς Κρότωνα, Μετάποντον ἢ Τάραντα, ὅπερ δὲν ἐκλείσθη εἰς σκοτεινὸν θάλαμον, ἔτε εἰς τὸ σχολεῖον, ἔτε ἔμεινεν ἐν τῷ κρυπτῷ, ἀλλ' ἐκήρυττε τρόπον τινὰ τὴν ἀρετὴν, ἢ μετερρῦθμιζε τὰ κοινὰ ἡθῶν δημοσίως, ὡσεὶ τὰ Κρότωνα, πόλις διεφθαρμένη, ἐφαίνετο μεταμορφωμένα, ὅπερ ἢ αἱ γυναῖκες αὐταὶ ἀφῆκαν τὰς σολισμὰς, ἢ ἡ ἀγρία ζωὴ ἔπαυσε, ἢ ὁ γάμος ἐσέβετο ὡς ἀπαράβατος καὶ ἱερὸς δεσμός. Πολλὰ δὲ πόλεις τῆς Ἰταλίας ἠκολούθησαν

ὡσαύτως τὰς διδασκαλίαις τε, καὶ ἠρώτων αὐτὸν περὶ πολλῶν δημοσίων ὑποθέσεων. Αὐτὸς πρὸς τοὺς ἄλλοις ἐδίδασκεν, ὅτι πέντε ἔχθρὸς ὀφείλομεν νὰ πολεμῶμεν, τὴν ἀφένειαν τῆς σώματος, τὴν ἀμάθειαν, τὰ πάθη τῆς ψυχῆς, τὰς ἀποστασίας τῶν πόλεων καὶ τὴν διχόνοϊαν τῶν οἰκιστῶν.

Αὐτὸς ἔζη μετὰ τῶν μαθητῶν ὡς εἰς κοινόβιον, οἱ ὅποιοι ὀφείλον νὰ ὑποφέρων δοκιμασίαν τελάχιστον διαιτῆ, ἐνίοτε δὲ καὶ πενταετή, καὶ εἰς τῆτο τὸ διάστημα ἐδιδάσκοντο μὲ σιωπὴν, μὴ ἔχοντες τὴν ἀδειαν νὰ ζητῶσι τὸν λόγον τῶν διδασκαλιῶν τε, ἐπειδὴ ὁ Πυθαγόρας ὑπέθετεν αὐτὸς πολλὰ ὀλίγον ἐπιδεικτικῆς ὀργῆς κρίσεως, πρὸ τῆς νὰ ποτιῶν μὲ καλὰς ἀρχάς. Αὐτὸς μετεχειρίζετο τὴν γεωμετρίαν διὰ νὰ ῥυθμίσῃ τὸν νῦν των, ἐξ ἧ γίνεται φανερόν, ὅτι δὲν ἦτον ἀγύρτης ἢ ἀπατεῶν. Οἱ λόγοι τε ἐθεωρῶντο ὡς χρησμοί, καὶ εὐθὺς ὅταν ἔλεγέ τις μὲν ὅς ἔφα, ἤγουν ὁ διδάσκαλος τὸ εἶπεν, ἐσιώπων οἱ μαθηταί τε. Ἀρά γε ἐπρόσβαζεν αὐτὸς τυφλὴν ὑποταγὴν, ἢ ἔλυε τὰς ἀπορίας μὲ τὴν πειθῶ; Ὁ ἀληθὴς φιλόσοφος δὲν ἔμπορεῖ νὰ γένη τύραννος τῆς ἀνθρωπίνης νοῦς, ἔτε εἶναι ὁμοιαληθεῖς, ὅτι ὁ Γεωμέτρης ἀπῆτει νὰ πιθεῖεν ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχεν εἰς τὰς λόγους τε.

Ἡ δὲ περὶ θεῶ διδασκαλία τε ἦτον ἀξιόλογος, διότι ἐδίδασκεν ἕνα θεῶν, ποιητὴν ὅλων τῶν πραγμάτων, νῦν ἀπειρον, παντοδύναμον, ἀπαθῆ, ἀόρατον καὶ μόνον τῆ νοήσει ὑπακείμενον, καὶ παρήγγελε νὰ διευθύνῃ τις ὅλας τὰς πράξεις καὶ τὰς διαλογισμῆς τε πρὸς γνῶσιν τῆς ἀληθείας καὶ ὁμοίωσιν μὲ τὸν θεόν, τῆ ὁπαιε τὴν ἀπόκτησιν ἐπρεπε νὰ ζητῆ μὲ ψυχὴν καθαράν καὶ ἀνωτέραν τῶν παθῶν. Εἰς αὐτὸν ἀπαδίδεται,

ἴσως ἀλόγως, ἢ δόξα τῶν Στωϊκῶν, ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἡ ψυχὴ τῆ Παντός, ἀπὸ τῆ ὁποῖα αἱ ἀνθρώπινοι ψυχαὶ, ὡς μέρη τῆ ὄλης, ἔλαβον τὴν ἑστίαν των· τελέχισον φαίνεται, ὅτι δὲν ἐγόησεν αὐτὸ κατὰ τὴν ἔννοιαν τῶν ὑλιστῶν.

Ἡ μετεμψύχωσις ἦτο μία τῶν ἑσικωδῶν αὐτῆ διδασκαλιῶν. Διὰ τῆτο ἀπηγόρευε τὸν φόνον καὶ τὴν βρώσιν τῶν ζώων. Ἡ ἀνταμοιβὴ τῶν καλῶν καὶ ἡ ποινὴ τῶν κακῶν ἀναφέρονται εἰς ταύτην τὴν εἰς Αἴγυπτου καὶ Ἀσίαν διαδεδομένην ἰδέαν, καὶ πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι αὕτη ἡ ἰδέα ἦτον ἐπωφελὴς πλάνη τῶν, ἔσοι δὲν ἐδιδάχθησαν διὰ χειοτέρως ἀποκαλύψεως περὶ τῆς μελλέσης ζωῆς.

Πολλὰ τεράσια καὶ ἀτόπως μύθως ἰσόρησαν οἱ ἀνθρώποι περὶ τῆ Πυθαγόρου, τὸν ὁποῖον ἐνόμιζον Θεοφώτισον· προσρίβονται δὲ εἰς αὐτὸν καὶ πολλαὶ ἀπάται πάντῃ ἀπίθανοι. Ἀπόδειξις τῆς μεγάλης σοφίας τῆ ἐν μέσῳ τῷ σκότει τῆς εἰδωλολατρίας, εἶναι οἱ τῆ Ζαλεύκε καὶ Χαρώνδα, τῶν μαθητῶν τε, νόμοι, τῶν ὁποῖων ὁ Διόδωρος διεφύλαξεν εἰς ἡμᾶς πολύτιμα ἀποσπασμάτια. Ὁ πρῶτος ἐχρημάτισε νομοθέτης τῶν Συβαριτῶν, ἐνὸς τοπάλαι περιφήμε ἔθνους διὰ τὴν μαλακότητα· ὁ δὲ Χαρώνδας, τῶν ἐν Ἰταλίᾳ Λοκρῶν. Τὸ προοίμιον τῶν νόμων τῆ Ζαλεύκε σρέφεται περὶ τὴν ἵπαρξιν τῆ Θεῶ, εἰς τὸν ὁποῖον χρεωσῶμεν ὅσα καλά ἀπολαμβάνομεν, ὁ ὁποῖος ἀποσρέφεται τὰς προσφορὰς καὶ θυσίας τῶν πονηρῶν, καὶ τὸν ὁποῖον πρέπει νὰ λατρεύωμεν μὲ καθαρὰ ἤθη καὶ μὲ τὴν ἐργασίαν τῆς ἀρετῆς. Ἡ ἐπὶ τοιαύτης βάσεως ἐρειδομένη νομοθεσία εἶναι τίσῳ μᾶλλον σεβασμιωτέρα, καθ' ὅσον δι-

δάτκυσσα τὰ καθήκοντα, ἐμπνέει ἐν ταύτῳ καὶ τὸν ἔρω-
τα τῆς τέτων ἐκπληρώσεως.

Θαλῆς, ὁ πατὴρ τῆς Ἰωνικῆς αἰρέσεως, ἐδίδα-
ξεν, ὅτι τὸ ὕδωρ εἶναι ἡ ἀρχὴ ὅλων τῶν πραγμάτων,
καὶ ὅτι ὁ θεὸς, τὸν ὁποῖον ὑπέθετε νῦν καὶ ψυχὴν τῆς ὑ-
λης, ἐπλασεν ὅλα ἐκ τῆ ἰδατος. Ὁ Ἀναξαγόρας,
μετὰ ἓνα αἰῶνα, ἐδίδασκεν, ὅτι τὸ πᾶν ἔλαβε τὴν
ἀρμονίαν καὶ εὐταξίαν τῶν μερῶν ἀπὸ τὴν δύναμιν καὶ σο-
φίαν ἑνὸς ἀπείρου νοός· ἐδόξαζε δὲ, καθὼς καὶ ὅλον τὸ
εἶφος τῶν ὀπαδῶν τε, τὴν ὕλην αἰδίου· ὡς τόσον, τῆ-
το ἦτο τὸ μέγιστον κίνημα, τὸ ὁποῖον ἠμπόρει νὰ κά-
μῃ ἡ φιλοσοφία, ἤγυν τὸ νὰ ὑψωθῆ εἰς τὴν γνῶσιν
τῆ ὑπερτάτης νῦν, τῆ ὁποῖα ἡ σοφία ἐδημιούργησε τὸν
κόσμον. Ὁ Ἀναξαγόρας ἐλογίζετο παρὰ τοῖς Ἀθη-
ναίοις δυσσεβῆς, ὅτι ὠρίζε τὸν ἥλιον ὕλην φλογιζομένην,
καὶ βέβαια ἐθανατώνετο, ἐὰν δὲν ἀπέπεμπεν αὐτὸν ὁ Πε-
ρικλῆς ἀπὸ ταύτην τὴν δεισιδαίμονα πόλιν. Οὕτω κρι-
νει ἡ ἀμάθεια διεγειρομένη ἀπὸ τὸν τυφλὸν ζῆλον
τῆς θρησκείας, ἡ ὁποῖα ἀμάθεια ἀτιμάζει τὴν θρη-
σκείαν, καὶ ὅτε φαντάζεται ὑπερμαχῦσα ὑπὲρ αὐτῆς.
Ἐρωτηθεὶς ἕτος ὁ φιλόσοφος, ἂν ἤθελε μετὰ τὸν θά-
νατόν τε νὰ τὸν φέρωσιν εἰς τὰς Κλαζομένας, τὴν πα-
τρίδα τε, διὰ τῆς εἶπεν, ἡ ὁδὸς εἰς τὸν ἄδην ἀπέ-
χει ἀπανταχόθεν ἕξ ἴσθ.

Σωκράτης, ὁ μαθητὴς τῆ Ἀναξαγόρου, ἐφρόντι-
ζε πάντοτε περὶ τῆς ἀρετῆς, ἐχλεύαζε τῶν σοφιστῶν
τὴν ματαιότητα, καὶ ἐδίδασκεν, ὅτι πρὸς διόρθωσιν ἑ-
κυτῆ ἡ ἀληθὴς ἐπισήμη συνίσταται εἰς τὸ γινῶναι ἑαυτόν.
Αὐτὸς ἀφιέρωσε τὴν φιλοσοφίαν εἰς αὐξήσιν τῆ κοι-
νῆ καλῆ, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ποτὲ δὲν ἔπρεπε νὰ χωρίζε-

ται, ἢ τελευταῖον ἔπιεν, ὡς εἰς τῶν κακῶν, τὴν κώνειν εἰς ἀνταμοιβὴν τῆς ὀσιότητός τε ἢ τῶν ἐναρέτων πράξεων (1).

Πλάτων, ὁ μαθητὴς τοῦ Σωκράτους, ὅστις δὲν ἔγραψε τίποτε, ἔγραψε μὲν εὐφραδῶς ὠραιότατα πράγματα περὶ θεῶν, περὶ ψυχῆς, περὶ νόμων, ἢ περὶ κινηκόντων, ἀλλ' ἔμιξε μὲ αὐτὰ πολλὰς ὑπερακριβεῖς ἰδέας, ὅθεν ἐγεννήθησαν ἀπειροὶ χίμαιραι. Αὐτὸς ἐκυριεύετο ἀπὸ τῆν φαντασίαν, ἢ ὅμως ὁ φιλόσοφος πρέπει νὰ κυριεύεται μόνον ἀπὸ λόγον· ἔπλασε κόσμον νοερὸν, εἰς τὸν ἔποιον τὰ δαιμόνια, οἱ ἀριθμοὶ ἢ αἱ φαντασικαὶ ἀναλογίαι ἀποτελεῖσι τῶντι χάος. Ὁ Πυθαγόρας μετεχειρίθη τὰς ἀριθμὸς ἴσως ὡς σημεία (2). Ἀλλ' ὁ Πλάτων τὰς μετεχειρίθη ὡς λό-

(1) Ὁ Σωκράτης εἶχεν ἀναμφιβόλως καθαρωτέρας ἰδέας περὶ θεῶν, παρὰ τὰς περισσοτέρας ἀρχαῖας φιλοσόφους, ἠλπίζε μὲ μεγάλην πιθανολογίαν καλλιτέραν ζωὴν παρὰ ταύτην τῆν πρόσκαιρον, ἢ ἠγωνίζετο ν' ἀποσοβῆσθαι ἀπὸ τῆν φιλοσοφίαν τὰ μωρὰ σοφίσματα, ἢ νὰ τῆν κάμη κοινοφιλή. Ἀξιοθαύματος εἶναι ἡ μέθοδος αὐτῆ, δι' ἧς ὅσους ἤθελε νὰ διδάσκη, ἢ νὰ πληροφορηῖ, ἠγωνίζετο διὰ μόνου τῆν ἐρωτῶν νὰ τοὺς κάμη προσεκτικῶς τῶν ὑποκειμένων ἢ τῶν χαρακτηριστικῶν σημείων, ἢ ἔτω νὰ τὰς διευθύνη πρὸς εὐρεσιν τῆν ζητημένων. Ὁ Πλάτων ἀναφέρει τοιοῦτον ἀξιοσημειώτον παράδειγμα ἐν τῶν τῆ Μένωνος διαλόγῳ, ἔνθα ὁ Σωκράτης διὰ μόνου τῆν ἐρωτῶν ἤκισεν ἀπὸ τῆν γόματος ἐνὸς ἀμαθῆς παιδὸς μίαν δεινὴν ἀγνοῶσον γεωμετρικὴν πρότασιν. Ἡ ἀρετὴ αὐτῆ, ἢ χρηστότης ἢ ἀφοβία τῆν θανάτου γνωρίζονται ἐκ τῆν ἀνω ῥηθείσης ἰσορίας αὐτῆ.

(2) Οἱ ἀριθμοὶ τοῦ Πυθαγόρου ἦσαν αἱ πρώται ἢ ἀναλλοίωτοι ἀρχαὶ ὅλων τῶν ὄντων. Οὗτος ὁ ἀνὴρ, ὅστις συνείδεται ἐν Αἰγύπτῳ νὰ ἐκφράζεται ἀλληγορικῶς, μετεχειρίετο πρὸς δῆλωσιν φυσικῶν ἢ μεταφυσικῶν πραγμάτων

γες, ἢ ἡ φύσις ἐξέλιπεν εἰς τὰ συσχημάτα τε, μὴ εὐρισκομένη μήτε εἰς τὴν μεταφυσικὴν τε, μήτε εἰς τὴν ἠθικὴν τε, ἀλλ' ἔτε εἰς τὴν πολιτικὴν τε, τῆς ὁποίας αἱ ἀρχαὶ δὲν ἐμποροῦν ἀληθῶς νὰ ὑπάρξουν. Ἀλλ' ἐνίοτε γράφει τόσον θαυμασίως, ὥστε ἢ αὐτὰ τὰ σφάλματά τε πλανῶσι τὸν ἀναγνώστην. Ἐκ τούτου ἢ ὁ Κικέρων (Τροσκβλ. Ν.) ἔλεγε, κάλλιον ἀγαπῶν' ἀπαθῶμαι μὲ τὸν Πλάτωνα, παρά νὰ νοῶ τ' ἀληθῆς μὲ τὸς ἄλλους φιλοσόφους· γνώμη παράδοξος, ἀμα δὲ ἢ ἀναντιρρήτως ἀπόδειξις τῆς πόσον οἱ κάλλιστοι νόες ἐνίοτε ἀπατῶνται ἀπὸ προλήψεως. Ἀριστοτέλης, ὁ ἐκ Σταγειρῶν τῆς Μακεδονίας, ὁ περιπλεέσατος μαθητὴς τῆ Πλάτωνος, ἐμακρύνθη πολὺ ἀπὸ τούτου τὰ δόγματα, ἢ ἐθεμελίωσε τὴν αἰρεσίν τῶν Περιπατητικῶν. Ὅτε ὁ μέγας Ἀλέξανδρος ἐσράτευσεν εἰς Ἀσίαν, ὁ Ἀριστοτέλης ἐδίδασκεν ἐν Ἀθήναις, ὅπε κατηγορέμενος ἀπλῶς ἢ ὡς ἔτυχεν ὑπότινος ἱερέως τῆς Δήμητρος ὡς ἀσεβῆς, ἔφυγε λέγων, ὅτι δὲν ἠγάπα ν' ἀμαρτήσωσιν οἱ Ἀθηναῖοι ἢ δεύτερον περὶ τὴν φιλοσοφίαν. Ἡ περὶ θεότητος διδασκαλία τε εἶναι ἀμφιρρέπης, ἐπειδὴ ποτὲ μὲν θελεῖ τὸν κόσμον θεὸν, ποτὲ δὲ δέχεται θεὸν ὑπεράνω τῆ κόσμου. Αἱ ἀσάφειαι ὅλων αὐτῆ τῶν διδασκαλιῶν (1) ἠυξήθησαν πολὺ διὰ τῆς ἀγνοίας τῶν νεω-

των μαθηματικῶς ἐννοίας, ἢ ἐνόει ὑπὸ τὴν ἐννοίαν τῆς μονάδος τὴν πρώτην αἰτίαν ὅλων τῶν ὄντων· ἢ ἡ δυάς, τριάς, τετριάς, κτ. ἀνήκουσιν ὡσαύτως εἰς τὰς πρώτας ἀρχάς. Ἀξίος τῆς ἡμετέρας προσοχῆς εἶναι ὁ Πλάτων, ὅτι διετήρησε εἰς ἡμᾶς τὴν Σωκρατικὴν φιλοσοφίαν, αὐ ἢ ἐκκαθαράν ἢ ἀκίβητον ὡς ὁ Ξενοφῶν.

(1) Ἀπορρον εἶναι τρέποντι, πῶς ὁ πεφωτισμένος ἀνὴρ,

τέρων Περιπατητικῶν· ἀλλ' ἄφησεν ἀξιολογώτατα συγγράμματα τῆς πολιτικῆς, φυσικῆς ἱστορίας, καὶ τῆς φιλολογίας, τὰ ὅποια μαρτυροῦσι τὴν θαυμασίον αὐτῆ πολυμάθειαν καὶ βαδύνοιαν.

οἷος ὁ Ἀριστοτέλης, ἠρόρει νὰ γράψῃ τόσον ἀσαφῶς καὶ ἀνεπιγραμματῶς. Ἀλλ' αὐτὸς ἀναμριβόλως ἤθελε νὰ γράψῃ συντόμως καὶ πολλὰ νοήματα ἐν ὀλίγαις λέξεσι, καὶ διὰ τῆτο ὑπέπεσεν εἰς τὸ ἀμάρτημα, τῆ ὁποῖα μνημονεύει ὁ Οὐράτιος, *brevis esse laboro, obscurus fio*, ἤτοι ἀγωνίζομαι νὰ εἶμαι σύντομος, καὶ γίνομαι ἀσαφής. Ἐπειτα δὲ δὲν ἤθελε νὰ μεταδώσῃ εἰς ὅλους τὴν σοφίαν τῆ, εἴτε ὅτι ἀπεδέχθη τὴν μουσικὴν διδασκαλίαν τῶν ἀρχαίων, τὴν τόσον ἐν χρήσει παρὰ τοῖς ἀνατολικοῖς καὶ Ἑλλησι, καὶ δὲν ἤθελε νὰ διδάξῃ ἕλος τὸν λαόν, ἀλλὰ μόνον δεδουκισμένους καὶ ἀγχινοῦσας μαθητάς, εἴτε ὅτι ἐφοβεῖτο νὰ παροργίσῃ τὸν μαθητὴν τῆ Ἀλέξανδρον, ὁ ἵποτος ἦτο ζηλότυπος καὶ διὰ τὴν δόξαν τῶν ἐπιστημῶν καὶ διὰ τὴν δόξαν τῆ πολέμου. Ἐτι δὲ, τὰ συγγράμματα τῆτε τῆ φιλοσόφου, καὶ ὅποια μετὰ τὸν θάνατον αὐτῆ ἐπωλήθησαν εἰς τὸν Θεοφραστον, καὶ μετὰ τούτου τῆ τελευταίαν εἰς τὸν Νειλέα, ἐγχειρίθησαν παρὰ τῆτε εἰς κληρονόμους, οἱ ὅποιοι ἐφύλαττον αὐτὰ εἰς σπήλαια καὶ ὑπόγεια, εἴτε διὰ νὰ μὴ τὰ εὔρωσιν οἱ βασιλεῖς τῆς Περσίας, οἱ ὅποιοι ἐσύναζον ὅλα διὰ τὴν βιβλιοθήκην των, εἴτε δι' ἄλλην αἰτίαν· ἐφυλάττοντο δὲ διὰ 130 χρόνων, καθ' οὗ χρόνον ἐφθάρησαν κατὰ πολλὰ ἀπὸ εὐρώτα (μέχλιαν) καὶ σκώληκας· τέλος δὲ, τιτὲς τῶν ἀπογόνων τῆ Ἀριστοτέλους καὶ Θεοφράστου ἐπώλησαν αὐτὰ εἰς τινα ἐνομαζόμενον Ἀπελλίκωνα, ὁ ὁποῖος διώρυξεν τὰ ἐλείποντα διὰ τὴν σῆψιν καὶ βρωσίαν τῶν σκωλήκων κατὰ τὸ δοκοῦν, καὶ ἐπομένως πολλάκις ἔχῃ κατὰ τὴν ἔνοιαν τῆ Ἀριστοτέλους. Τὴν αὐτὸν τρόπον ἐκβδηλεύθησαν τὰ συγγράμματα τῆ Σταγειρίτε καὶ παρὰ πολλῶν ἄλλων. Οὐ πολλῶν δὲ ὕστερον μετὰ τὸν θάνατον τῆ Ἀπελλίκωνος ἐκυρίευσεν ὁ Σύλλας τὰς Ἀθήνας, καὶ μετεκόμισεν τῆ Ἀπελλίκωνος τὴν βιβλιοθήκην εἰς τὴν Γώμη,

Ἡ Ἀκαδημία, ἣτοι τὸ τῷ Πλάτωνος σχολεῖον, ἐμίτησε μετολίγον τὴν δογματικὴν φιλοσοφίαν, τῆς ὁποίας αἱ παράβολοι καὶ ἀβέβαιοι δόξαι δὲν ἔπειθον τὰς ὀρθότατα νοῦντας, καὶ ἐπλησίασεν εἰς τὴν μέθωδον τῷ Σωκράτῃ, ὅσις δὲν ἔβεβαίονε κἀνὲν ἀμφίβολον. Ἀρκεσίλαος, ὁ πατὴρ τῆς μέσης Ἀκαδημίας, μετέβη ἀπὸ τὸ ἐν ἄκρον εἰς τ' ἄλλο, ὅσις ἐφαίνεται διζάζων περὶ πάντων, καὶ ἐπέιχε τὴν κρίσιν ταῖς δι' ἔλα τὰ πράγματα, ὡσανεὶ δὲν ὑπῆρχον ἀλήθειαι εἰς τὸν κόσμον. Ἡ νέα Ἀκαδημία, τῆς ὁποίας ἀρχηγὸς ἐχρημάτισεν ὁ Καρνεάδης, ἠκολούθησε μὲν σύστημα μετριώτερον, ἐδίδασκε δὲ σχεδὸν τὰ αὐτὰ, ἣ ὁποία ὠμολόγει ὅτι ὑπάρχον ἀλήθειαι, ἀλλὰ τόσον σκοτειναὶ καὶ καταμεμιγμένα με ἀπάτας, ὥστε ἀδυνάτως διακρίνονται με βεβαιότητα. Ἐκ τύτῃ αὕτη ἐσυγχώρει νὰ συμπεραίνῃ τις ἀπὸ πιθανὰ αἰτία τὴν πράξιν, ἐχὶ δὲ καὶ νὰ βεβαιώῃ τι δίολε. Αὕτη ἣ φιλοσοφία ἦτο κἀν μετρία, καὶ ἤθελεν ἐμποδίσῃ πολλὰς ἀπάτας καὶ λογομαχίας, εἰάν δὲν ἐπρότεινε τὴν ἀμφιβολίαν καὶ εἰς τοιαύτας ἀρχὰς, αἱ ὁποῖαι ἀπεδείχθησαν ἀποχρώντως διὰ λόγον καὶ πείρας.

Ἐν ᾧ δὲ ὁ Πλάτων ἐφιλοσόφει με περιττοτέραν ἐπίδειξιν, παρὰ με λόγον, ἐθεμελίωσεν ὁ Ἀντιφθένης, ἄλλος μαθητὴς τῷ Σωκράτῃ, τὴν Κυρκιανὴν αἵρεσιν, πολλὰ περίφημον διὰ τὴν αὐσηρότητα

ἔνθα μεταγράψαν τὰ συγγράμματα τῷ Ἀριστοτέλει πολλοὶ λάκεις ἢ ἴσως ἠμαρτημένως. Διὰ ταῦτα τὰ αἰτία δὲν πρέπει ν' ἀποδώσῃ τις τὴν ἐν τοῖς Ἀριστοτελικοῖς συγγράμμασιν ἀσάφειαν εἰς τὰς περιπεπλεγμένας ἐξηγήσεις καὶ παραφράσεις τῶν μεταγενεσέρων αὐτῷ Σχολαστικῶν.

τῶν διδασκαλιῶν, καὶ διὰ τὴν ἀυθάδειαν τῶν ἑπαδῶν αὐτῆς, οἱ ὅποιοι ἔχοντες μόνον τριβώνιον, πήραν καὶ βακτηρίαν ἀντὶ πάντων τῶν κτημάτων, ἐνόμιζον, ὅτι εἶχον ἐξουσίαν νὰ ἐλέγχωσιν ὅλον τὸ ἀνθρώπινον γένος (1). Ὁ Ἀντιφένης ἐδόξαζε τὴν ἀρετὴν ὡς τὴν μόνην εὐδαιμονίαν. Ἐρωτηθεὶς ποτε, πρὸς τί τῷ χρησιμεύει ἡ φιλοσοφία, εἰς τὸ καλῶς ζῆν εἶπεν· ἄλλοτε δὲ ἀκῶν ἕνα ἰσρέα, ὅσις ἐκατήχει αὐτὸν τὰ μυθήρια τῆς Ὀρφείως, ἐπαινῶντα τὴν εὐδαιμονίαν τῆς μελλέσης ζωῆς, διὰ τοῦτο εἶπε, σὺ δὲν ἀπὸ θυμῶν σκεῖς; Ὁ Ἀντιφένης ἦτο μισάνθρωπος καὶ δύσκολος, ἀρμόδιότερος εἰς τὸ νὰ κάμῃ διὰ τῆς σκληρότητός τε μισητὴν τὴν ἀρετὴν, παρὰ περισκέδασον μὲ τὸ παράδειγμα του.

Ὁ περίφημος Διογένης ὁ Σινωπεὺς, ὅσις κατηγορηθεὶς κιβδηλείας νομισμάτων ἐξωρίσθη, ἠγάπηθη νὰ γένη ἰακροατῆς τῆς Ἀντιφένους· τότε δὲ μὴ δεχομένου αὐτὸν, ἀλλὰ μᾶλλον ἐπαπειλῆντος καὶ ῥαβδισμῶς, κτύπα, εἶπεν ὁ ἐνθουσιασμένος προσήλυτος, σὺ δὲν εὐρίσκεις βακτηρίαν ἀρκετὰ σκληρὰν, διὰ νὰ μὲ ἀπομακρύνῃς ἀπὸ τοῦ ἐαυτοῦ σου, ἐν ὅσῳ ὀμιλεῖς. Ὁ δὲ Διογένης ἠγάπησε καὶ τὴν πήραν καὶ τὴν βακτηρίαν, καὶ ἔζη κατοικῶν εἰς πίδαρον (2), μισήσας

(1) Ὅτι ἡ καταφρόνησις αὐτῆ τῶν ἐξωτερικῶν προτιμημάτων καὶ τῶν κτημάτων προήρχετο ἀπὸ κρυφίαν ἀλαζονείαν καὶ οἷησιν, παρατήρησε καὶ ὁ Σωκράτης, ὁ ὅποτος ἰδὼν τὸν τότε νέον ἔτι ὄντα Ἀντιφένην ἔχοντα παλαιὸν ἱμάτιον καὶ ἐπιδεικνύοντα τὰ ῥάκη, εἶπε πρὸς αὐτὸν, διατί δὲν πάνεις μεγαλαυχῶν καὶ κομπάζων ἐπὶ σαυτῷ;

(2) Ἡ περὶ τῆς πίδαρος τῆς Διογένους ἱστορία φαίνεται πλάσμα καὶ μῦθος.

πλετόν κ' ἔσσαν, κ' ἐπολέμει τὴν κακίαν μηδενὸς φειδόμενος. Πολλάκις ἔρριπτον πρὸς αὐτὸν πέτρας κ' κόκκαλα ὡς εἰς σκύλον, αὐτὸς δὲ ἐγένετο τολμηρότερος κ' ἀναιδέστερος. Πρωτὸν γὰρ Πλάτωνος γούφου, ἔλεγε ποτὲ, πρὸν ὃν ἐκεῖνος ἀπεκρίνατο, ναὶ, πλὴν μὲ ἄλλον γούφου, Διόγενες. Ἡ τοιαύτη φιλοσοφία ἐξηυτέλιξε τῷ τῷ ἀνδρωπότητα. Ἐκ τῶν πολλῶν ἀναφερομένων διδασκαλιῶν τῷ Διογένει ἢ πλεον ἀξιοσημείωτος εἶναι ἢ ἐξῆς ἀγάπα γὰς καλοῦ, διὰ τὸ σε προτρέπεν εἰς τὸ καλὸν, καὶ μίσει γὰς κακοῦ, διὰ τὸ σ' ἀποτρέπεν ἀπὸ τοῦ κακοῦ. Ὁ Φωκίων νομίζεται ὡς εἰς τῶν αὐτῶ ἀκροατῶν, ἀλλ' ἔτος ὁ μέγας ἀνὴρ ἀπέκτησε σεμνοπρεπεσέραν φιλοσοφίαν.

Ὁ Κράτης, ἄλλος κυνικός, ἐπώλησε τὴν πλεσίαν πατρικὴν περισίαν, κ' ῥίψας τὰ συναχθέντα χρήματα εἰς τὴν θάλασσαν ἔκραξεν, ἡλευθερώδη. Αὐτὸς ἦτον ἄρχιμος τὸ πρόσωπον, κ' ὅμως ἢ ἰσχυρὰ, ἀδελφὴ ἑνὸς Ἀττικῆ ῥήτορος, ἠθέλησε γὰ τὴν λάβη κ' παρὰ τὴν θέλησιν τῶν συγγενῶν ἀνδρα, κ' ἠγάπησε τὴν βακτηρίαν κ' τὴν πήραν, διὰ τὸ ἀξιοθῆ τῆς εὐτυχίας τῷ γὰ εἶναι σύζυγός τε. Ὁ κυνισμὸς ἔπρεπεν ἀναγκαίως γὰ γεννήσῃ πολλὰς φανητιῶνας, κ' γὰ ἐξοκείλη ἐν τάχει εἰς ἀπόλυτον ἄδειαν, καθὼς ὅλα τὰ συσῆματα, ἕσα ὑπερπηδῶσι τὰ ὅρια τῆς ἀρετῆς, τῶν διδασκαλιῶν κ' τῶν καθηκόντων.

Ζήνων, ὁ μαθητὴς τῷ Κράτητος, γεννηθεὶς εἰς τὸ Κίτιον τῆς Κύπρου, ἐθεμελίωσε τὴν αἵρεσιν τῶν Στωϊκῶν. Αὐτὸς ἦτο κατ' ἀρχὰς ἔμπορος· ἀλλὰ τὸ συμβᾶν ναυάγιον, τὸ ὁποῖον ἐμνημόνευε πάντοτε μετὰ χαρᾶς ὡς τὸ εὐτυχέστατον συμβεβηκὸς, ἠνάγκασεν αὐτὸν γὰ ἐναγκαλιῶθῃ τὴν φιλοσοφίαν ἐν Ἀθήναις.

ναις· ἔβαλε δὲ βάσιν τὴν κυνικὴν ἠθικὴν, καθάρσας ἀπὸ τὰς ἀτοπίας, ὅσαι ἐδυσφήμιζον αὐτήν. Οἱ Στωϊκοὶ συνέχεον τὴν θεότητα μὲ τὸν ὑλικὸν κόσμον, τῆ ὁποίᾳ ἐκείνη ἦτο κατ' αὐτὴς ἡ ψυχὴ περικεχυμένη πανταχῆ· καὶ διὰ τὸ ἀποφεύγειν τὰς ἐνστάσεις κατὰ τῆς προνοίας, ἔλεγον ὅτι ἡ φύσις ἔκαμεν ἀπὸ τὰ προϋφeszῶτα εἰρηχεία ὅλα ὅσον τὸ δυνατὸν καλά. Τέτοιομοιάζει ὁπωσῶν τὸ σύστημα τῆ καλλιτισμῶ· ἀλλ' ἐκεῖνοι συνῆκτον καὶ τὴν εἰμαρμένην, ἡ ὁποία ποτὲ δὲν συμφωνεῖ μὲ τὸ δόγμα τῆς προνοίας. Αὐτοὶ διίσχυρίζονται, ὅτι ἡ ἀρετὴ εἶναι τὸ ὑπέρτατον καλὸν, ἡ ὁποία μᾶς κάμνει εὐτυχεῖς εἰς ὅλας τὰς δυσυχίας, ὅτι τὰ αὐτὰ τὰ δεινὰ δὲν εἶναι παντελῶς κακὸν, καὶ ἐνὶ λόγῳ, ὅτι ἡ ἀληθῆς εὐδαιμονία συνίσταται εἰς τὸ ζῆν κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον. Ὁ Στωϊκὸς σοφὸς ἦτο τέλειος ἄνθρωπος, ἀπαθῆς, ἀκίνητος καὶ ἀπὸ αὐτὴν τὴν συμπάθειαν, ἡ ὁποία ταράττει τὴν ψυχὴν, καὶ μ' ὅλον τῆτο πρόθυμος εἰς ἐκτέλεσιν τῶν ἀνθρωπίνων καθηκόντων. Οἱ Περιπατητικοὶ, ὀλιγώτερον ἐνθουσιασαί, γινώσκοντες τὸν ἄνθρωπον σύνθετον ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος, ἐδόξαζον πρᾶγματι τὴν φυσικὴν λύπην καὶ χαρὰν. Ὁ ἐνθουσιασμὸς τῶν Στωϊκῶν ὑψώνετο ὑπὲρ τὴν φύσιν.

“Ἄν ἠμπόρου μίαν σιγμὴν, λέγει ὁ Μοντεσκιῆ, „ναὶ λησμονήσω ὅτι εἰμὶ χριστιανὸς, ἠθέλων συναριθμήσω εἰς τὰς δυσυχίας τῆ ἀνθρωπίνου γένους τὸν ἀφρονισμὸν τῆς αἰρέσεως τῆ Ζήνωνος, ἡ ὁποία ἐμεγαληγόρει μόνον τὰ πράγματα, ὅσα ἀπαιτῶσιν ἰδιαιτερον μεγαλειον τῆς ψυχῆς, τὴν καταφρόνησιν τῶν ἡδονῶν καὶ τῆ πόνου, καὶ αὐτὴ μόνη ἐγίνωσκε ναὶ δημιουργῆ καλοὺς πολίτας καὶ μεγάλης ἄνδρας (esprit des Loix. Livr. 24). Ὁ Πλάταρχος (εἰς Κλεομένη)

σημειῖ εὐφυῶς, ὅτι αὐτὴ εἰς μὲν τὸν ἔχοντα φύσιν θερμὴν καὶ κλίεσσαν εἰς ὑπερβολὴν ἔχειτι κινδυνῶδες, εἰς δὲ τὴν φύσει κραιεῖς καὶ ἐμβριθεῖς ἐνεργεῖ θαυμασιώτατα. Ὁ Ζήνων ἔλεγεν, “ὅτι μέρος τῆς ἐπισήμης συνίσταται εἰς τὸ ἀγνοεῖν ἐκεῖνο, τὸ ὑποῖον ὀφείλεται γὰρ ἀγνοῆται“, ἢ ὅποια δόξα προξενεῖ αὐτῷ τιμὴν. Ὁ Κλεάνθης, ὁ Χρύσιππος, ὁ Παναίτιος καὶ ὁ Ἐπίκτητος δὲν ἐδέξασαν τόσον τὸν Στωϊκισμόν μετὰ τὰ συγγράμματά των, ὅσον ὁ Κάτων, Ἀντωνίνος καὶ Μάρκος Αὐρήλιος μετὰ τὰς ἀρετᾶς των (1).

Ἄλλη αἵρεσις πολλὰ διάφορος τῆς Στωϊκῆς, γενομένη περιβλεπτος διὰ τῆς Ἐπικύρου, ὑπῆρχεν ἐν τῇ Ἑλλάδι ἐν σκότῳ καὶ παραβύσῳ πελὺν χρόνον, τῆς ὅποιας ἀρχηγὸς ἦτο Δημόκριτος (2) ἢ Ἀβδηρίτης, ὁ-

(1) Ἡ Στωϊκὴ διδασκαλία περὶ τῆς ἀπολύτης ἀναγκῆς, εἰς τὸ ἔποισιν καθυπέβαλλεν αὐτοὶ θεῶν καὶ ἀνθρώπων, συνέχεται καὶ μετὰ τὴν ἐξαίρετον αὐτῶν ἡθικὴν. Ὅσα δὲ ἀπαιτῶσι παρὰ τῆς ἐπιτελειᾶς σοφῆς, θέλοντες αὐτὸν πάντῃ ἐλεύθερον ἀπὸ παντὸς ἀλόγου πάθους, δὲν εἶναι πολλὰ δεινὰ, ὅταν ἐννοήσωμεν, ὅτι αὐτοὶ ἐπερίγραφον τὸ ἀρχέτυπον, καθ’ ὃ ὀφείλει πᾶς τις σοφὸς νὰ ἐξομοιῖται τὸ δυνατόν. Ἐπειδὴ ἡ πρακτικὴ αὐτῶν φιλοσοφία διέκρινε τὸ δίκαιον καὶ τὰ καθήκοντα ἀπ’ ἀλλήλων ἀκριβέστατα, οἱ ἀρχαιότατοι Ῥωμαῖοι νομοδιδάσκαλοι ἠγάπων ὑπέρπολυ τὴν Στωϊκὴν φιλοσοφίαν ὡς ἀρμοδίαν εἰς τὴν νομικὴν καὶ νομοθεσίαν.

(2) Ἡ αἵρεσις, ἐν ἣ σσυγκαταλέγεται ὁ Δημόκριτος, ὀνομάζεται κυρίως Ἑλεατικὴ ἐκ τῆς πόλεως Ἠλείας τῆς μεγάλης Ἑλλάδος, ἐν ἣ ἐγεννήθησαν, ἔχι ὁ ἀρχηγὸς αὐτῆς τῆς αἵρέσεως Ξινοφάνης ὁ Κολοφώνιος, ἀλλὰ τρεῖς αὐτῆς περιβόητοι διδάσκαλοι, ὁ Περμενίδης, Ζήνων καὶ Λεύκιππος. Ὁ Λεύκιππος καὶ Δημόκριτος ἐδέξαντο περὶ τῆς γενέσεως τῆς κόσμου καὶ περὶ τῶν αὐτῆς μεταβα-

σις ἀπέθανεν ἐν ἔτει 361 πρὸς τῆς Θεογονίας. Οὗτος ὁ φιλόσοφος ἐδιδάχθη παρὰ τῆ Λευκίππε τὴν διδασκαλίαν περὶ τῆ κενῆ καὶ τῶν ἀτόμων. Αἱ γνώσεις, τὰς ὁποίας προσεπορίσατο εἰς τὰς μακράς τε ἀποδημίας, καὶ αἱ βαθεῖαι τε μελέται περὶ τῆς φύσεως, κατέστησαν αὐτὸν σοφώτατον ἄνδρα τῆ κόσμου. Οἱ Ἀβδηρίται βλέποντες αὐτὸν καταγελῶντα ὅλα (ἐπειδὴ ἐθεώρει τὸν ἀνθρώπινον βίον ὡς παντοτεινὴν κωμῆδιαν) ἐκάλεσαν τὸν Ἰπποκράτη, διὰ νὰ τὸν ἰατρεύσῃ καὶ ἤθευ ἀπὸ τῆ νομιζομένην παραφροσύνην· ἀλλ' ὁ ἰατρός δὲν ἠπατήθη, καὶ εἶπε πρὸς αὐτὸς, ὅτι μωρότατοι ἦσαν οἱ νομίζοντες ἑαυτὸς ὑγιεστάτους καὶ σοφωτάτους (1). Σύγγραμμα τῆ Δημοκρίτου δὲν ὑπελείφθη κανέν.

Ἐπίκουρος, ὁ γεννηθεὶς ἐν Ἀττικῇ περὶ τὸ 342 ἔτος πρὸ Χριστοῦ, ἐκοίνωσε καὶ ἐξήπλωσε τὴν διδασκαλίαν ἐκείνην τῆ φιλοσοφίας· ἐδίδασκε δὲ, ὅτι ὁ κόσμος παρήχθη ἀπὸ τῆν αὐτόματον συνδρομῆν τῶν ἀτόμων, ὅτι ὁ θεὸς δὲν ἐφρόντιζε μήτε περὶ τῶν φυσικῶν συμβεβηκότων, μήτε περὶ τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων, καὶ ὅτι ἡ ψυχὴ συναποθνήσκει τῷ σώματι (2). Αὐτὸς

λῶν ἑτεροτρόπως παρὰ τῆς πρὸ αὐτῆ. Αὐτοὶ ἐφιῦρον τὰ ἄτομα, μικρὰ ἀδιαίρετα σώματα, διάφορα τὴν μορφήν καὶ τὴν βαρῦτητα, τὰ ὅποια διὰ τῆν αὐτόματον αὐτῶν συνάφειαν ἢ διαίρεσιν διενηργεῖν κατ' αὐτῆς τὴν γενεσιν καὶ φθορὰν τῶν σωμάτων καὶ τῶν νοερῶν ὄντων. Ἐκ τούτου, πρὸς ἐξήγησιν τῆς κόσμου καὶ τῶν μεταβολῶν αὐτῆ, δὲν ἐχρειάζοντο θεόσητα, μὴ ὅλον, ὅτι δὲν ἐφρονεῖτο αὐτὴν διόλου.

(1) Αὕτη ἡ διήγησις περὶ τῆ Ἰπποκράτους καὶ τῆς Δημοκρίτου νομίζεται παρὰ πολλοῖς ὀρθότατα μῦθος.

(2) Ὁ Ἐπίκουρος ἐκαυχᾶτο, ὅτι διώρθευσε πολὺ τὸ περὶ τῶν ἀτόμων σύστημα, ὅσις ἀπέδωκεν εἰς αὐτὰ πλῆθος

εδώξαζεν ἄκρον ἀγαθὸν καὶ εὐδαιμονίαν τὴν ἡδονήν· ἀλλ' ἐνόει τὰς ἡδονὰς τῆς ψυχῆς, αἱ ὁποῖαι ἀποκτῶνται διὰ τῆς ἀρετῆς, καὶ προῦποδέττεσι μετριότητα τῶν ὀρέξεων. Ἡ ζωὴ αὐτῆ ἀποδεικνύει τὰ φρονήματά τε, διότι εἰς τὸν τερπνόν τε κῆπον ἔτρωγε μόνον ὄσπρια, καὶ ἔπινε μόνον νερόν. Αὐτὸς ἤρχετο συχνάκις εἰς τὰς ναῦς, εἴτε δι' ὑποταγὴν εἰς τὰς νόμους καὶ εἰς τὰ ἐγκύρια ἔθιμα, εἴτε διὰ τὴν μὴ κατηγορηθῆναι ἀσεβῆς, ἠγάπα τὸ κοινὸν καλὸν, ἐνθῆτεται πρὸς τὴν ὑπακοήν, καὶ ἔλεγεν, ὅτι ὀφειλομεν τὰ εὐχώμεθα καλὰς βασιλεῖς, καὶ τὰ ὑπακῶμεν καὶ εἰς τὰς κακῶς διοικούντας. Ἡ ὑπομονὴ αὐτῆ εἰς μίαν ὑπερβαλλόντως ὀδυνηρὰν νόσον, ἢ

τῆς κατὰ κάθετον καὶ πλαγίαν κίνησιν, νομίζων διὰ τῆς ἐπιφυγῆς τὴν κατηγορίαν, ὅτι τὰ ἄτομα κινήματα κατὰ κάθετον ὀφείλου τὰ κινῶνται παραδήλως χωρὶς τὴν συνεγγύσασθαι ποτέ. Τῆτο δὲ ὁμοιάζει, καθὼς ὅτε τις θέλει τὴν ἐπισηρίξῃ μίαν οἰκίαν, κινδυνεύσασθαι τὴν πέσῃ, μὴ σὴλην ἀσάτος καὶ σαλεύσασθαι. Παρὰ πάντα τὰ συστήματα, ὅσα ἐξηγήσασθαι τῆς ὑπαρξίν τῆς κόσμου, τῆτο εἶναι τὸ ἀτοκώτατον· διότι τί ἄλλο ἀτοκώτερον, ἢ τὴν δοξάζηταις, ὅτι ὁ ἀρμονικώτατος κόσμος ὑπάρχει ἄνευ τῆς σοφίας ἔργου, ἀλλὰ τῆς ταυτομάτης καὶ μόνης τῆς τυχηρᾶς κινήσεως ἀψύχων σωμάτων, ὅτι ἢ μεγαλοπρέπεια τῶν ἀστέρων καὶ λειμόνων, ὅτι οἱ ἥλιοι, οἱ πλάνητες καὶ αἱ τακτικαὶ αὐτῶν περίοδοι, καὶ ὅτι αὐτὰ τὰ λογικὰ ὄντα παρήχθησαν διὰ τὴν ταυτόματον συνάφειαν τῶν ἀτόμων; Ἐκ τῆς ὁμοιωτικῆς εἴπεν ὁ Κικέρων, ὅτι τῆτο ὁμοιάζει, καθὼς ὅτε διαχυρίζεταιίς, ὅτι οἱ στίχοι τῆς Ἐννίης παρήχθησαν ἐκ τῆς παρατυχούσης, ἐπειδὴ καὶ κάποιος μισθῶσαν ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε μετάλλεινα στίχοις, παρήγαγε τελευταῖον ἐκ τῆς παρατυχούσης τῆς στίχου τῆς Ἐννίης. Καὶ ὅμως ἢ θαυμαστὴ ἀρμονία τῆς κόσμου εἶναι ἀσυγκρίτως μεγαλητέρα, παρὰ τὴν τῶν στίχων τῆς Ἐννίης.

ἀγάπη καὶ τὸ σέβας τῶν ἀπροατῶν, ἀναιρῶσι τὰς κατ' αὐτῆ διαβολὰς καὶ κατηγορίας τῶν ζωϊλῶν. Ὁ Ὠριγένης, ὁ Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνὸς, καὶ ἄλλοι πατέρες ἀπέδειξαν ἐξαρκύντως τὸ πανάμωμον τῶν ἡθῶν τε. Ἡ διδασκαλία αὐτῆ ἦτον ἀξιοκατάκριτος, ἀλλ' ὁ βίος ἐνὸς σοφῆ (1). Οἱ Ἐπικύρειοι ἔκαμον μετὰ ταῦτα κατάχρησιν αὐτῆς τῆς διδασκαλίας, οἱ ὅποιοι ἀντὶ τῶν ἐναρέτων ἡδονῶν ἀντικατέστησαν τὰς χαμερπεσάτας ἡδονὰς, καὶ ἀρνύμενοι πρόνοιαν καὶ μέλησταν ζωῆν, παρεδόθησαν διόλῳ εἰς τὰ ἄλογα αὐτῶν πάθη.

Ἀπὸ τὴν Ἐλεατικὴν αἵρεσιν, ἐκ τῆς ὁποίας ἦσαν ὁ Παρμενίδης, ὁ Ζήνων ὁ Ἐλεάτης, ὁ Λεύκιππος, ὁ Δημόκριτος κτ., ἀνεφύησαν ὁ Πυρρῶνισμὸς καὶ ὁ ἁθεϊσμὸς (2). Πυρρῶν ὁ ἐκ τῆς Ἡλίδος τῆς Πελοποννή-

(1) Ἡ ἡδονὴ τῆ Ἐπικύρου ἀπῆτει ἀπάθειαν τῆ νοῦς ἀπὸ φροντίδων καὶ μερίμων, καὶ ὅσον οἶόν τε καὶ τῆ σώματος ἀπὸ ἀσθενειῶν καὶ πόνων. Ὅθεν ὁ Ἐπικύρεος ἔ μόνον δὲν ἐδέχετο τὴν ἄσφατον ἡδονὴν, τὴν ὁποίαν ἀπεδέχοντο οἱ παρεξηγῶντες αὐτὸν διάδοχοι, ἀλλὰ καὶ ἐδίδαττε πέραν τῆ δέοντος μετριότητά. Μ' ὅλον τῆτο τῆ Ἐπικύρου ἡ ἡθικὴ εἶναι σφαιλερά· διότι ὑπάρχεισι καθήκοντα ἀνώτερα καὶ εὐγενικώτερα, παρὰ ταύτην τὴν Ἐπικύρειον διατήρησιν καὶ εὐχαρίστησιν ἑαυτῆ, καὶ δυσκόλως ἢ καὶ μηδαμῶς παράγονται ἀπὸ τὰ δόγματά τε αἱ ἀξιόταται ἀρεταί, καὶ μάλιστα ὅσαι συγιῶσι τὴν καταφρόνησιν τῆ ἰδία συμφέροντος ἐνεκα τῆ κοινῆ καλῆ καὶ τῆς πατριδος.

(2) Οἱ Ἐλεατικοὶ εὐνομίθησαν σχεδὸν πάντες ἄθεοι, καὶ ὅμως τῆτο εἶναι ἀμφίβολον, τελάχιστον ὡς πρὸς τὴς περισσοτέρους. Οἱ πρῶτοι αὐτῶν, Ἐπιφάνης, Παρμενίδης, Μέλισσος καὶ Ζήνων, ποτὲ μὲν ὡμίλουν περὶ θεῶ ἀσαφῆστα καὶ ἀορίστως λέγοντες, ὅτι πάντα ἦσαν μονὰς, καὶ αὐτὴ ἡ μονὰς θεὸς, ποτὲ δὲ ἠρῶντο τὴν βεβαιότητα τῆς αἰδητῆς αἰσθήσεως καὶ τῶν ὑλικῶν πραγμάτων· ὁ δὲ Λεύ-

ου, ἀπέρριψεν ὅλας τὰς ἀλήθειας ὡς ἀβεβαίας, καὶ ἐδίδασκεν ὅτι τὸ δίκαιον καὶ ἀδίκον ἐκρέμαντο μόνον ἀπὸ τῆς νόμου καὶ τὴν συνήθειαν· ἡ ζωὴ καὶ ὁ θάνατος ἦσαν κατ' αὐτὸν τὸ ἴδιον. Ἐρωτηθεὶς παράτινος, διατὶ λοιπὸν δὲν ἀποθνήσκεις, “διότι, εἶπε, δὲν εἶναι διαφορὰ μετὰξὺ ζωῆς καὶ θανάτου”. ἄλλοτε δὲ σκωπτόμενος, ὅτι ἔφευγεν ἕνα σκύλον, ἀπελεγθήθη λέγων, “ὅτι δύσκολον εἶναι νὰ ἀπεκδυθῶμεν τὸν ἄνθρωπον”. Ὁ Πυρρῶνισμός, ὡς γελοιώδης, δὲν ἠμπορεῖ νὰ διαδοθῆ εἰς πολλὰς, καὶ ἡ ἐσωτερικὴ αἰσθησις ἀρκεῖ ν' ἀναιρέσῃ ἐκ βάρβρων τὰς σχολαστικὰς λεπτολογίας τε (1).

Ὁ δὲ Ἀθεϊσμός ἐμπορεῖ νὰ προξενήσῃ μεγάλην βλάβην, διότι πολεμεῖ μίαν ἀλήθειαν, ἡ ὁποία δὲν ὑποπίπτει παντελῶς εἰς τὰς αἰσθήσεις, καὶ ὅμως εἶναι ὁ σερεώτατος σῦλος τῆς ἀρετῆς. Ὅτε Πρωταγόρας, ὁ ἀκροατὴς τῆς Δημοκρίτου, ἔγραψε, “δὲν ἐμπορῶ νὰ εἰ-

κιππος καὶ Δημόκριτος ἀπεδέχοντο μὲν τὸ βέβαιον τῶν αἰσθησεων, κατέφευγον δὲ εἰς τὰ ἄτομα.

(1) Ὁ Πυρρῶνισμός ἐπεσηρίζετο κυρίως εἰς τὴν παρὰ τῶν Σκεπτικῶν ὑποτεθεισάν ἰσορροπίαν τῆς αἰσθητῆς καὶ λογικῆς διαγνωσεως· ἐπειδὴ αὐτοὶ ἐδόξαζον, ὅτι ὅταν αἱ αἰσθήσεις καὶ ἡ πείρα δίδωσιν εἰς ἡμᾶς ἰσχυρὰ αἰτία τῆ νὰ καταφάσκωμεν περίτινος, τὸ λογικὸν παρέχει ἰσοδύναμα αἰτία τῆ ν' ἀποφάσκωμεν, καὶ ἀνάπαλις. Ἐκ τούτου ἦσαν κατ' αὐτὸς ὅλα ἀβεβαία καὶ ἀμφίβολα. Ὡς τόσον, ἔπραττο καὶ αὐτοὶ τὰ τῆς κοινῆς ζωῆς ἀκολουθῶντες εἰς τὰς αἰσθήσεις, καὶ δὲν ἔτρεχον τυφλῶς καὶ μωρῶς, ὡς τινες λέγουσι, πρὸς τὰς ἀμάξιας, εἰς τὰ βάραθρα, εἰς τὸ νερὸν, εἰς τὴς λυσσῶντας σκύλας κτ., ἀλλ' ἐφέροντο ὡς οἱ λοιποὶ φρόνιμοι ἄνθρωποι. Εἶναι μὲν ἀληθέστατον, ὅτι αὐτοὶ ὑπερεπήδαν τὰ ὅρια τῆς ἀμφιβολίας καὶ ἀπορίας, ἀλλὰ ποθὰκίς σοφώτερον ὑπάρχει νὰ ὁμολογῶμεν μετριοφρόνως τὴν ἀπορίαν μας, παρὲξ νὰ βεβαιώνομεν ὅλα τολμηρῶς καὶ μωρῶς.

ἔγω, ἂν ὑπάρχωσι θεοὶ ἢ ἔ," οἱ Ἀθηναῖοι ἔκαυσαν τὰ βιβλία τε καὶ τὸν ἐδίωξαν ἀπὸ τὴν πόλιν. Ὁ Διαγόρας ἐτόλμησεν ἀρνηθῆ ἀναφανδὸν τὴν ὑπαρξιν τῶν θεῶν, δι' ὃ οἱ Ἀθηναῖοι ἐκάλεσαν αὐτὸν εἰς τὸ κριτήριον, καὶ μεθόντες ὅτι ἔφυγεν, ὑπέσχοντο εἰς ἐκείνον μὲν, ὅσιν τὸν φονεύσῃ, τάλαντον ἓν, εἰς δὲ τὸν ὅσιν ἐγχειρίσῃ ζῶντα, δύο τάλαντα. Ποῖον ἔθνος ἐμπορεῖ τρώντι γὰ ὑποφέρει τὴν πλάνην, τὴν τόσον ἐπιζήμιον εἰς τὸ ἀνθρώπινον γένος; Ἀλλ' ἄς ἐνθυμηθῶμεν, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἐφόνευσαν ὡς ἄθεον τὸν δίκαιον Σωκράτη, καὶ μὴ συγχέωμεν τὰς συκοφαντίας τῆς δεισιδαιμονίας μετὰ τὰς δικαίας κατηγορίας τῆς ὑβριζομένης θρησκείας.

Ὅσῳ περισσότερον ἄτοπος ἦτον ἡ Ἑλληνικὴ θεολογία, καὶ ὅσῳ περισσότερον ἦσαν ἐπαινετέοι οἱ φιλόσοφοι, ἀναιρῶντες συνετῶς καὶ φρονίμως τὴν πλάνην τῆ λαῶ, τῶσφ περισσότερον ὤφειλον γὰ φοβῶνται τὴν ἀμάθειαν τῆ λαῶ καὶ τὸ μῖσος τῶν ἱερέων. Ὁ μὲν ἥλιος ἐνομιζέτο ὁ Ἀπόλλων, ἡ δὲ Σελήνη ἡ Ἀρτεμις, ἐπειδὴ ἄλλετρόπως οἱ ναοὶ τῆ Ἀπόλλωνος καὶ τῆς Ἀρτέμιδος ἐζημίονον πολὺ μέρος τῆ θησαυρῶτων. Ἐκ τῆτε κατηγορεῦντο ὡς ἀσεβεῖς οἱ φυσικοὶ, διότι δὲν εὕρισκον εἰς τὴν φύσιν ἄλλο τι, παρὰ τῶν ἀπειρον καὶ φαινόμενα φυσικά. Περὶ δὲ τῶν λοιπῶν, οἱ φιλόσοφοι ἐγίνωσκον τότε περὶ θεῶ ὀλιγώτερα, παρὰ τὴν σήμερον ὁ ἀμαθέςτος ἐν τῷ ὄχλῳ, ὁ πεφωτισμένος ἀπὸ τῆ εὐαγγελικῆ φωτός· ὁμιλῶ δὲ περὶ ἔθνεσ διδασκομένεσ ἀπὸ κήρυκασ ἀξίεσ.

Φαίνεται τρώντι, ὅτι ἡ θεωρητικὴ τῶν Ἑλλήνων φιλοσοφία ἐγέννησε μόνον λογομαχίας καὶ ἀπάταις· διότι ἀπὸ τῶν σοφῶν πειραμάτων ἐπλάττον συστήματα,

ἀντὶ δὲ τῶν παρατηρημάτων ἀνειροπέλυν. Ἡ εἰς τὰ σοφίσματα ἐπιρρέπεια, αἱ ψευδεῖς λεπτολογίαι, τὸ περὶ τὰς ὑποθέσεις πείσμα καὶ οἴημα ἦσαν εἰς ὅλας τὰς αἰρέσεις κοινά. Ἐντεῦθεν λοιπὸν ἀνεφύησαν τίσαι χιμαιραὶ, καὶ τίσαι μωραὶ, σωζόμεναι καὶ εἰς ἡμᾶς αὐτές.

§. Β'.

Γεωμετρία — Ἀστρονομία — Γεωγραφία.

Περίληψις.

Γεωμετρία καὶ Ἀρχιμήδης — Ἀστρονομία, ἐν ἣ διέλαμψαν ὁ Θαλῆς, ὁ Αναξίμανδρος, ὁ Μέτων — ὁ Εὐδοξος καὶ Πυθαγόρας — Κρίσεις παράβολοι περὶ φυσικῶν πραγμάτων — ἀστρονομικαὶ παρατηρήσεις — Γεωγραφία — ὑπεροχὴ τῶν νεωτέρων — νέα εὑρεσεις ἀναφερόμεναι εἰς τὰς ἀρχαίους.

Οἱ Ἕλληνες, ἂν καὶ εἶχον προσπάθειαν εἰς τὰ συστήματα, ἐγυμνάζοντο ὅμως τὴν Γεωμετρίαν, ἣ ὅποια τελειοποιεῖται διὰ μόνων ἀκριβεστάτων ἀποδείξεων, καὶ διὰ τῆτο εἶναι ἱκανὴ νὰ προξενήτῃ εἰς τὴν ψυχὴν ἀποστροφὴν οἰασθητοῦν ἀβεβαίου δόξης. Ὁ Πυθαγόρας ἐδίδασκεν αὐτὴν τὰς μαθητάς τε. Ὁ Ἀναξαγόρας, ὁ Πλάτων καὶ Ἀριστοτέλης μετεχειρίζοντο αὐτὴν. Εὐκλείδης ὁ Ἀλεξανδρεὺς, τῆ ὅποια τὰ σοιχεῖα θέλῃσι τιμῶνται διὰ παντός, ἐτελειοποίησεν αὐτὴν περὶ τὸ 300 ἔτος πρὸ τῆς θεογονίας. Ὁ Ἀρχιμήδης ἠμπόρει εἰς τὰς κατ' ἡμᾶς αἰῶνας νὰ γένῃ ἄλλος Νεύτων. Αἱ μηχαναὶ, τὰς ὅποιας αὐτὸς μετεχειρίσθη κατὰ τῶν Ρωμαίων ἐν τῇ πολιουρκίᾳ τῶν Συρακουσῶν, ἐφλίγοντα αὐτῷ